

Dombi Józsefné

LISZT OROSZORSZÁGI HANGVERSENYEI

A tanulmány Liszt Oroszországban tartott hangversenyt foglalja össze. A következő témaköröket vizsgálja: mi inspirálta e koncertkörutat; kinek a meghívására érkezett e távoli vidékre; milyen műsort játszott; milyen zenetörténeti jelentőséget vonhat le az-utókor.

Előzmények

Liszt oroszországi hangversenyeit három különböző forrás inspirálta. Itáliai körútja során Milánóban találkozott először orosz művészbárokkkal Szamoljov Júlia szalonjában. A grófnő estélyein komoly zenei és társasági élet folyt. Az itt szerzett ismeretségek alapján merült föl először Lisztben egy pétervári hangverseny gondolata.

A következő évben 1939-ben Rómában adott hangversenyt Golicin herceg, Moszkva kormányzója palotájában, melyet Mihail Vielgorszkij gróf rendezett.⁶⁷ Ez volt a zenetörténet során az első olyan hangverseny, amelyen Liszt egyedül játszott közreműködők nélkül. A romantika korában ugyanis a vegyes koncerttípus volt elterjedve, így jelentős újításnak számított az általa bevezetett szólóest. Liszt virtuóz pályájának kezdetét is erre az évre datálják.

A művészekkor kötött barátságot későbbi oroszországi hangversenyeinek szervezőjével Mihail Vielgorszkijjal, aki műkedvelő zeneszerző és cselista volt.

A harmadik tény Németországhoz kapcsolható. Liszt 1940 nyarán⁶⁸ Bad Ems csodálatos fürdőhelyen találkozott Alexandra cárnévál, aki meghallgatta játékát. Így a legmagasabb körből is megérkezett a meghívás Pétervárra.

A meghívások mellett Lisztet vonzotta a távoli kelet megismerése is.

Az első hangversenykörút

Liszt 1842. márciusában indult el Oroszországba. Útközben Königsbergben adott három hangversenyt. Ekkor érte az a megtiszteltetés, hogy az

⁶⁷ László Zsigmond: Liszt Ferenc és az orosz zene Magyar-Szovjet Baráti Társaság Műsák Közművelődési Kiadó Budapest 14.p.

⁶⁸ László Zsigmond: Liszt Ferenc és az orosz zene Magyar-Szovjet Baráti Társaság Műsák Közművelődési Kiadó Budapest 15.p.

egyetem bölcsészkarra dísztoktorrá fogadta. Ezután Dorpat, Mittau, Riga városában lépett fel.

Liszt 1842. április 4-én érkezett meg Pétervárra. Április 5-én fogadta I. Miklós cár. Első hangversenyére április 8-án került sor a Nemesi Társaság termében. Alan Walker Liszt életrajzában olvasható, hogy „Oroszországban művész még soha soha nem játszott ilyen hatalmas tömegnek.”⁶⁹ Mintegy 3 ezer ember vett részt a hangversenyen. A terem közepén álló pódiumra „két zongorát állítottak fel billentyűzetükkel egymás felé, hogy Liszt átülhessen egyikről a másikhoz s így a közönségnek hol az egyik, hol a másik felével üljön szembe.”⁷⁰ Walker utalt arra, hogy „az eseményt megörökítette emlékirataiban Vladimir Sztaszov orosz zenekritikus, aki barátjával, a zeneszerző Alexander Szerovval együtt jelen volt a koncerten”⁷¹. A hangverseny műsora⁷²

Rossini: Tell Vilmos nyitány,

Donizetti: Andante, a Lammormori Lucia fináléjából,

Mozart: Don Giovannijára írt fantázia,

Schubert: Szerenád-, Beethoven: Adelaide-, Schubert: Erlikönig-zongora-átirata

Liszt: Kromatikus galopp

Liszt második hangversenyén eljátszotta Beethoven: Pastoral szimfóniát saját átíratában, valamint Chopin: B-dúr mazurkáját és az Erlikönig ballada átíratát.

A harmadik hangversenyre április 22-én került sor az Engelhardt teremben⁷³. Ekkor hangzott el Beethoven: Sonata quasi una fantasia.

A negyedik nyilvános hangversenyen „Henselt: Bölcsődalát, Vielgorszkij: két dalát Henselt átíratában, a Norma-fantáziát és saját bravúr keringőjét”⁷⁴ adta elő.

Liszt első pétervári tartózkodása alatt számos jótékony célú előadásra és házi hangversenyekre is közreműködött. Egy ilyen alkalommal játszotta el Glinka: Ruszán és Ludmilla operájának néhány részletét lápról. Személyesen megismerkedett Glinkával, akinek nagyra tartotta művészetét. Ez azért is jelentős, mert Oroszországban ekkortájt Glinkát kevesen értékelték. Liszt első oroszországi hangversenyein Rossini, Donizetti, Beethoven, Schubert

⁶⁹ Alan Walker: Liszt Ferenc I. Zeneműkiadó Budapest 1986. 385.p.

⁷⁰ Alan Walker. i.m. . 385.p.

⁷¹ Alan Walker. i.m. 385.p.

⁷² Alan Walker i.m. 386.p.

⁷³ László Zsigmond i.m. 21.p.

⁷⁴ László Zsigmond i.m. 21.p.

műveit átíratban ismertette meg a közönséggel. Ezek közül legjelentősebbnek tekinthetjük Beethoven VI. szimfóniáját, amit addig még Oroszországban nem hallottak.

A második orosz hangversenykörút 1843-ban

Pétervár közönsége ebben az időben főleg az olasz opera iránt érdeklődött így Liszt hangversenyeit is kevesebben látogatták. Liszt a viszonyokat előre látva a kis Engelhardt termet bérelte hangversenye színhelyéül. Április 12-én és ápr. 18-án került sor a két koncertre. Az utóbbit a gyermekkórház javára rendezte Rubini olasz énekművész közreműködésével. Majd a színházban megtekintette Glinka Ruszlán és Ludmilla operáját. Liszt április 19-én továbbutazott Moszkvába. A második út fő célja a nyugattól érintetlen Oroszország megismerése. Az itt történt programokról Milstein⁷⁵ könyve alapján tájékozódhatunk részletesen. Liszt 8 koncertet adott Moszkvában. A kritikák és fennmaradt naplójegyzetek egyértelműen dicsérték játékát. Herzen zongoraművész a következőt jegyezte fel naplójába: „Május 1. – A múlt héten többször hallottam Lisztet. Amikor ennyire beharagoznak valakit, az ember valami egészen rendkívülit vár s így gyakran csalódik, éppen azért, mert emberfeletti, teljesíthetlent vár. De az igazi tehetség mitsem veszít a túlzott hírveréssel. Ilyen volt Taglioni, akit könnyes szemmel néztem és ilyen volt Liszt, a kinek játékát hallgatva, olykor megint csak kicsordultak könnyeim. Megdöbbentő tehetség.”⁷⁶

Alan Walker utal arra, hogy Hvosztyenkó hasznos gyűjteményt állított össze, majd adott ki a 1842-es, 1843-as turnékról megjelent újsághfrekből. Ez az anyag a Szovjetszkaja Muzika 1937 novemberi és decemberi számában látott napvilágot. Ebből tudható, hogy Liszt a moszkvai koncerteken egy új hangszeren, Lichtental akkortájt feltalált „zenekari zongoráján” játszott, amely oktávkopuláival erőteljes hatásokra volt képes.⁷⁷

Liszt moszkvai útja során ismerkedett meg az orosz cigányzenével. Ez igen nagy hatással volt rá. Egyes moszkvai koncertjeit az orosz cigányzenére történt improvizációval kezdte, emellett tanulmányozta az orosz népzénet is.

A második út értékeit a következőkben foglalhatjuk össze. Liszt megismerte a Ruszlán és Ludmilla színházi előadását Érdeklődött Versztovszkij

⁷⁵ Jakov Iszakovics Milstein: Liszt Zeneműkiadó Vállalat Budapest 1965. 159.p.

⁷⁶ Milstein i.m. 161.p.

⁷⁷ Alan Walker i.m. 388.p.

dalai iránt. A moszkvai hangversenyek után Pétervárra visszatérve népszerűsítette Chopin művészetét. Megismerkedett az orosz cigányzenével és tovább bővítette az orosz népzeneről való ismereteit.

A harmadik út 1847-ben

Liszt ebben az évben töltötte be 35. életévét. Néhány levélben hivatkozik arra, hogy ez fordulópontot hozhat életében. Újra megjelent sötét hangulata és keletre vágyott. Édesanyjának Szekszárdról írt levelében a pontos helyszínt is megjelölte. „Útitervem Kolozsvárt s Bukarestet, Jassyt, Ogyesszát, talán Kijevet és Konstantinápolyt foglalja magában.”⁷⁸

Tervén csak apró változtatásokat hajtott végre. Központi helyszínnek: Kijev, Odessza, Jelizavetgrad Voronince. Az első két kijevi hangversenyen átiratokat hallhatott a közönség Donizetti: Lammormori Luciából, Bellini: Normából és a Puritánokból. Megszólalt Rossini: Tarantellája és Liszt: Kromatikus galoppja, Beethoven: Andante con variazioni c. műve és Chopin: mazurkája.⁷⁹ (Sajnos a fenmaradt források nem utaltak arra, hogy melyik mazurka hangzott el.) A harmadik hangverseny hozta meg az igazi fordulópontot Liszt életében. A jótékonyági rendezvényen kevesen vettek részt és egy ismeretlen hölgy 100 rubelt ajándékozott az est céljára. Liszt köszönetét akarta kifejezni és utánajárt annak, ki volt ilyen bőkezű. Így ismerkedett meg Caroline von Sayn-Wittgenstein hercegnével, aki később életének társa lett. Zenei szempontból is fontos volt e hangverseny, hiszen először szerepelt a meghívón, hogy „szabad rögtönzés a közönség kívánság-témáira”.⁸⁰

Liszt érdeklődési körében a harmadik út alkalmával is szerepet játszott a cigányok zenéjének tanulmányozása. Ezúttal az ukrán cigányok életét és szokásait tanulmányozta. Liszt több hangversenyt adott Kijev környékén. Zsitomír, Nyemirov, Bergyicsev, Kremenec⁸¹ közönsége is nagy érdeklődéssel kísérte koncertjeit. Ezek nagy része jótékonycéllú fellépés volt. Liszt rövid időre otthagya Oroszországot és továbbutazott Jassyba és Konstantinápolyba. Visszatérve júliusban és augusztusban Odesszában adott több hangversenyt. Liszt szívesen játszott klasszikus szerzők műveit is. Jó példa erre az aug. 25.⁸² hangverseny műsora.

⁷⁸ László Zsigmond. i.m. 30.p.

⁷⁹ László Zsigmond i.m. 31.p.

⁸⁰ László Zsigmond i.m. 31.p.

⁸¹ Alan Walker Liszt 2. Editio Musica Budapest 1994. 51.p.

⁸² László Zsigmond.i.m. 32.p.

Beethoven: Trió
Händel: Variációk
Bach: Kromatikus fantázia
Beethoven: Adelaide (Liszt átíratában)
Hummel: Szeptett (Liszt átíratában).

Az alábbi műsor mutatja, hogy Liszt találkozott olyan kamaramuzsikusokkal, akik a Beethoven trióban méltó partnerei voltak. (Sajnos a felünte-
tett műsor nem közölte pontosan melyik trió hangzott el.)

Liszt utolsó hangversenyeire szeptember 13. és 20. között került sor Jelizavetgradban. I. Miklós cár itt tartotta díszszemléjét az évi hadgyakorlaton. A Fet költő, – aki szintén a hadseregben szolgált – emlékiratot írt, amely utalt Liszt hangversenyeire. „Jóval szeptember elseje előtt előkészítették mindazt, ami a cári díszszemle fényét és az érdeklődést növelhette. ...A város minden lakható helységét, amit a tisztok szabadon hagytak ellettek az érkező földesurak. Hogy az előkelő társaság még ragyogóbb legyen ideérkezett az Európa-szerte híres Georg Sand kedvence Liszt Ferenc. – Nehéz leírni, hogy játéka és hátrafésült világosszöke hajjal koronázott művészfeje milyen lelkesedést váltott ki.”⁸³ Hangversenyeit szabadtéri színpadon tartották így nagylétszámú közönség előtt játszott.

Liszt ezzel a sorozattal nemcsak oroszországi fellépéseit fejezte be, hanem végleg búcsút mondott a nyilvános hangversenyezésnek. Ezt példázza az alábbi levélrészlet: „Jelizavetgrad egyúttal végső állomását jelzi annak, a hangversenyéletnek, melyet az év folyamán folytattam. Ezentúl jobban akarom felhasználni időmet, közben nyugton maradok, hogy azután annál sebessebben haladhassak.”

Liszt oroszországi hangversenyeinek zene-történetileg is nagy jelentősége volt. Egyrészt fontosnak tartotta kortársai műveinek népszerűsítését, amely-lyel kulturmissziót töltött be. A nagy elődök műveit is műsorára tűzte (Bach, Händel, Beethoven) Érdeklődött a kortárs orosz zeneszerzők és műveik iránt, Jelenléte inspirációt nyújtott számukra.

Az orosz cigányzenét is megismerte. Számos improvizációt rögtönzött koncertjein ennek hatására. Az oroszországi hangversenyek mérföldkövet jelentettek Liszt életében. Ekkor ismerte meg Carolyne von Sayn-Wittgenstein hercegnét. Erre az időre tehető Liszt virtuóz hangversenypályá-jának befejezése és egy teljesen új életmód kialakítása, amely a nagy szimfónikus költemények megszületéséhez vezetett.

⁸³ J. I. Milstein: Liszt i.m. 169.p.